

ЕКОНОМІЧНІ ЕКОНОМІЧНІ СУПЕРЕЧНОСТІ ТА ВИКЛИКИ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розглядаючи провідні тенденції сучасного міжнародного розвитку, політологи в першу чергу називають глобалізаційні процеси. Вони втілюють в себе ідеї інтегрованості країн у світове співтовариство для їхнього спільного розвитку в широкому колі сфер діяльності людини. В цілому, глобалізаційні процеси включають в себе економічні, політичні, інформаційні та культурні складові компоненти. Серед них науковці виділяють *економічну* (фінансову) складову первинною стосовно решти.

Зрозуміло, що Україна, як одна з найбільших європейських держав з великим економічним потенціалом, не може залишатися осторонь глобалізаційних процесів. Тому українському політикуму необхідно враховувати і ті побічні, суперечливі, нерідко і негативні моменти, які неодмінно супроводжують такі важливі, переломні в історії суспільні явища. Останнє і визначило *актуальність* теми нашої роботи.

Дослідження глобалізації як світового суспільно-політичного процесу набуло чи не найбільш дискусійного характеру, виходячи зі складності й неоднозначності глобалізаційних процесів і тих суперечностей, які вони в себе включають [1]. Адже поряд із позитивними чинниками глобалізації, їй притаманні і певні виклики та загрози. Ризики втрати національної ідентичності та культури малочисельних народів, прояви міжнародної злочинності, деформацій економічно-соціального розвитку країн в ході глобалізації, корупції, тероризму, тощо. Тому у рамках даного дослідження, враховуючи багатовимірність феномену глобалізації, ми зупинимось на тих, що стосуються суперечливого характеру соціально-економічних аспектів глобалізації. Останнє і вплинуло на вибір мети нашої роботи.

Метою наукового дослідження є аналіз суперечливого та проблемного характеру соціально-економічного виміру глобалізації як світового процесу.

Об'єктом нашого дослідження є глобалізація як провідна тенденція розвитку сучасного світового співтовариства. Враховуючи багатовимірність об'єкту дослідження, *предметом* теоретичного аналізу є глобалізація як чинник соціально-економічних деформацій сучасності.

Аналіз наукової літератури дає можливість визначити основних економічних суб'єктів сучасного етапу глобалізації:

- суб'єкти транснаціональної економічної діяльності: Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Всесвітня торгова організація (ВТО);
- різноманітні регіональні об'єднання;
- багатонаціональні корпорації, інституційні інвестори (страхові фонди та пенсійні фонди);
- мегаполіси (Лондон, Нью-Йорк, Мілан, Москва, Токіо), уряди країн Великої сімки;
- міжнародні неурядові організації;
- окремі індивіди (Джордж Сорос, Білл Гейтс та інші).

Вивчення глобалізаційної проблематики в сучасних суспільних науках має дискусійний характер. Причиною цього, як показує аналіз джерел, є те, що процес глобалізації не є тільки прямолінійним, рівномірним та позитивним. Радше навпаки, він має складний, непередбачуваний характер, включає в себе ряд суперечливих моментів, які неоднозначно оцінюються науковцями крізь призму ймовірних позитивних чи негативних наслідків та перспектив [4 ; 3; 10]. Загалом їх можна відстежити на таких основних рівнях: – цивілізаційному (Схід-Захід), політичному, соціально-економічному. В першому випадку звертається увага на те, що глобалізація веде до втрати національної, культурної, релігійної ідентичності, а це у відповідь, наприклад, породжує такі явища, як агресивний ісламський чи християнський фундаменталізм. На політичному рівні акцентується увага на тому, що внаслідок прозорості кордонів легітимні державні інститути втрачають значну частину своїх владних повноважень. Політологи та економісти звертають увагу і на можливість того, що глобалізація може стати механізмом встановлення панування над світом однієї або групи найбагатших держав [10 с. 68].

З окресленим факторами пов'язані і соціально-економічні виміри суперечливості та проблемності глобалізаційних процесів.

Складовою і головною частиною процесу глобалізації, як вже відзначалося, стало формування спільної системи світового господарства, глобальної економіки. У цьому

контексті експерти Світового банку власне і визначають глобалізацію як « зростаючу інтеграцію суспільств та економічних систем усього світу » [6, с.198], а фахівці МВФ глибше – як «зростаючо-економічну взаємозалежність країн усього світу в результаті збільшення обсягу і різноманітності трансграничних трансакцій товарів, послуг і міжнародних потоків капіталу » [2, с. 14]. Звичайно, що цей процес пройшов низку етапів і для останнього етапу він характерний регіоналізацією ринкової економіки, створення зон вільної торгівлі, панування транснаціональних кампаній (ТНК) і транснаціональних банків (ТНБ) у світовій економіці з кінця ХХ ст. Однак, до створення глобальної економіки ще далеко, проте дослідники цього процесу визначають її глобалізаційне ядро – насамперед діяльність ТНК і ТНБ, розвиток електронної торгівлі, глобального ринку праці і формування глобальної фінансової грошової сфери (централізованих фінансових ринків, інтеграції грошових потоків, впровадження електронних фінансів [2, с. 16]). Внаслідок високого темпу розвитку цих процесів спостерігається розрив між найбагатшими країнами світу і менш розвиненими, які відстають від держав – лідерів глобалізації [6]. Багато країн через різні причини взагалі опинилися на периферії глобальних процесів [9]. Через це виникає реальна можливість експлуатації менш розвинених держав країнами з найвищим рівнем валового внутрішнього доходу на душу населення і цей рівень може забезпечуватися за рахунок визиску перших [12] . Тому низка зарубіжних учених розглядають глобалізацію як прояв корпоративної сили світового капіталізму, котрий хоче мати максимальні прибутки і мінімальну соціальну відповідальність при цьому. Відбувається поділ на тих, хто користується плодами глобалізації, і тих, кому вони недоступні [2, с. 33]. Ця проблема актуальна для України, враховуючи з одного боку, її прагнення до участі в світових інтеграційних процесах та вступу до євроатлантичних структур, а з другого – спостерігаємо низькі соціальні стандарти життя наших громадян.

Обмеження ролі держави у процесах регулювання та контролю мобільних фінансових потоків в умовах глобалізації стало одним із стимулюючих чинників формування тіньових економічних процесів, особливо в тих країнах, які перебувають на стадії трансформаційного транзиту політичних систем. Цьому сприяє і те, що з кінця ХХ ст. у межах світових економічних глобалізаційних процесів фінанси виділяються в окремий напрям, який визначається науковцями як фінансова глобалізація. В цьому контексті відомий український вчений, академік Ю Пахомов, констатує про парадокс глобалізації, який полягає в тому, що багато того позитивного, закладеного в доглобальних процесах, може повернутися в глобальному світі неприємностями планетарного масштабу. Із економічних явищ подібні деформативні трансформації, перш за все, можливі і вже реальні у фінансовій сфері, як найбільш динамічній і яка безперервно глобалізується [12,с.625]. Український науковець О. Бежан конкретизує низку проявів фінансової глобалізації, які можна розглядати як каталізatori розвитку тіньових економічних процесів. Зокрема, йдеться про зростання впливу офшорних фінансових зон. Завдяки повному або частковому звільненню від оподаткування, дотриманню суворої банківської таємниці, можливості відкриття анонімних банківських рахунків тощо, вони поступово стали одним з найпотужніших каналів прихованого вивозу підприємницького капіталу: за допомогою банківських операцій, при здійсненні експортно-імпорتنих операцій або іншими способами. За оцінками американського уряду, використання офшорних рахунків дозволяє громадянам США щорічно не виплачувати податків на загальну суму понад 70 млрд. дол. А в тих країнах, де рівень оподаткування ще вищий, частка прихованих в офшорних зонах податків навіть перевищує показники США. Окрім ухилення від оподаткування, офшори стали популярним засобом відмивання грошей сумнівного походження організованими злочинними угрупованнями. При цьому поряд з такими відомими центрами, як Кайманові та Багамські острови, лідерами у цьому процесі стали також світові фінансові центри [11, с. 206]. Для прикладу, можна також згадати найбільший фінансовий скандал в історії ФРН в 2007 році (держави, яка вважається взірцем законслухняності). Щонайменше 700 осіб приховали від держави податки на суму понад 3,4 млрд. євро за допомогою одного із банків Ліхтенштейну, країни, яка вважається європейським «податковим раєм», де банки гарантують повну таємницю вкладів, а в кримінальному кодексі держави навіть немає статті про обман держави через несплату податків.

Іншими проявами фінансової глобалізації, що сприяють розвиткові тіньових економічних процесів стали останні технічні досягнення в засобах електронних комунікацій, поява електронних грошей. Це призвело до бурхливого розвитку електронних видів послуг, які надаються фінансовими установами. Йдеться про систему послуг Інтернет-банкінгу,

електронного переказу коштів, віртуальну участь у торгівлі цінними паперами, що поступово сприяє об'єднанню національних і фінансових ринків в єдиний ринок. У кінцевому результаті все це ще більше переміщує обіг фінансових цінностей у віртуальну площину, що має дві сторони: прогресивну (збереження часу, прискорення обертання цінностей тощо) і негативну – несанкціонованого доступу до платіжних систем, шахрайства в електронних мережах. Необмежені можливості у переказах грошових коштів по всьому світу та створенні електронних офісів-оболонки створюють ідеальні умови злочинцям для уникнення переслідувань окремими державами та «відмивання» незаконних доходів [11, с. 208].

Таким чином, проведений аналіз дає нам можливість зробити наступні загальні висновки.

Глобалізація як головна тенденція сучасних міжнародних відносин, є закономірним, багатовимірним, проте неоднозначним, складним та суперечливим історичним явищем.

Основним інструментом глобалізації виступає інтернаціоналізація та інтеграція світової економіки, що водночас супроводжується низкою негативних моментів. Серед них можна виділити перш за все те, що глобалізація не сприяє вирівнюванню соціально-економічного розвитку країн, суб'єктів цього процесу, а радше навпаки, – існує реальна загроза ще більшого розриву між ними. Це, в свою чергу, веде до можливості посилення залежності країн-об'єктів глобалізації (тобто менш розвинутих) від країн-суб'єктів (багатих країн-глобалізаторів, лідерів глобалізаційного процесу), що можна розглядати як прояв новітнього колоніалізму з відповідними наслідками. По-друге, фінансово-грошову глобалізацію, як складову й інструмент економічних глобалізаційних процесів, можна розглядати водночас стимулюючим чинником розвитку тіньових економічних процесів з проявом на багатьох рівнях.

Ризики і виклики глобалізації є актуальними для України, яка, виходячи з сучасного стану її соціально-економічного та політичного розвитку, місця, ролі та ваги у світовій економічній системі на даному етапі, відноситься до країн – об'єктів, а не суб'єктів глобалізації.

Література

1. *Антиглобализм и глобальное управление. Доклады, дискуссии, справочные материалы.* – М.: МГИМО, 2006. – 440 с.

2. Бебик В. *Сучасна глобалістика: провідні концепції і модерна практика: Навч. посібник* / В. М. Бебик, С. О. Шергін, Л. О. Дегтерьова. – Київ: Університет «Україна», 2006. – 208 с.

3. *Економічна система глобалізму* / О. Г. Білорус, НАН України. *Ін-т світової економіки і міжнар. відносин*, Київ. *нац. екон. ун-т.* – К., 2003. – 357 с.

4. Гелд Д. *Глобалізація / антиглобалізація* / Гелд Д., Мак-Грю Е. [Пер. з англ.]. К.: К.І.С., 2004. – 180 с.

5. *Глобальні трансформації: Політика, економіка і культура* / Д. Д. Голдблатт Дж. Перратон; [пер. з англ.]. – К., 2003. – 232 с.

6. *Глобализация, рост и бедность. Построение всеобщей мировой экономики* / Пер. с англ. публикации Всемирного банка *Globalization, Growth, and Poverty: Building an Inclusive World Economy 2004 г.* М.: «Весь Мир» – 216 с.

7. Наумкіна С., Ткачук Ю. *Глобалізація: тенденції інтеграції, універсалізації та поляризації сучасного світу* // *Політичний менеджмент* – 2005. – № 5.

8. Панарин А. *Стратегическая нестабильность в XXI веке.* М.: «Алгоритм», –2003. – 560 с.

9. Салицкий А. *Вызовы глобализации и проблемы крупных периферийных стран* // *МЭ и МО.* – 2003. – № 4. – С. 120-126.

10. Томахів В. *Гроші як чинник глобалізації.* / В. Томахів // *Мандрівець.* – 2008. – № 4. – С. 67-71. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://library.meu.edu.ua/images/stories/praci_vukladachiv/

11. *Україна в системі міжнародних відносин в умовах глобалізації* // *Матеріали наук. конф. Київ, 9 лютого 2005* / Від. за вип. В. Є. Новицький. – Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 240 с.

12. *Цивілізаційна структура сучасного світу: в 3 т.* / [под. ред. Ю. Н. Пахомова и Ю. В. Павленка]. – К.: Наукова думка, 2006 – .Т. 1: *Глобальные трансформации современности.* – 2006. – С. 494-512.